

TOTO NENÍ RECENZE!

Michel Foucault: Toto nie je fajka,

Archa, Bratislava 1994

Danica Slouková

Bratislavské nakladateľstvá Archa vydalo v edíci „Filozofia do vrečka“ již řadu pozoruhodných studií, rozširujúcich vhlad do filozofického myšlení súčasného sveta, väčšinou děl do- sud našemu čtenáři jinak nepřístupných. Rozměr knížek „do kapsy“ umožňuje vydat jak práce středního rozsahu, tak i drobné črty o několika desítkách stránek.

Přestože knížky této edice mají jednotnou grafickou úpravu se zvýrazněným písmem jména autora a názvu a ve spodní části s menší kresbou klokana, jedna z nich se již na první pohled tomuto úzu vymyká.

Na obálce dominuje ve spodní části Magrittova kresba dýmky s „namalovaným“ francouzským nápisem „Ceci n'est pas une pipe“, v horní části je pak jen drobným písmem uveden autor Michel Foucault a název: „Toto nie je fajka“.

Magrittovy obrazy se staly Foucaultovi podněty k zamyšlením, které souzněly s jinými jeho argumenty, na nichž vystavěl některá díla své unikátní filosofie. Také Magritte byl velmi inspirován Foucaultovou prací „Slova a věci“ (slovensky Slová a veci, Pravda, Bratislava 1987), a své dojmy Foucaultovi sděloval v dopisech, z nichž ukázky jsou připojeny na závěr této drobné knížky. Magritte namaloval několik kreseb dýmek, několik variací, v nichž se hlavní tema staví vždy do nového úhlu. Sedm kreseb je v knížce reprodukováno. Foucaultova úvaha se týká dvou z nich a některých dalších Magrittových obrazů.

Kromě dýmky je vždy v obraze „vymalován“ nápis: „Toto není dýmka“. Foucault již na počátku své studie dochází k podstatnému závěru, že: „není možno určit plán, který by dovolil vypovědět, zda je tvrzení pravdivé, nepravdivé, nebo zda si protiřečí.“

To, co vidíme na Magrittově kresbě, vyplývá podle Foucaulta z postupu, který byl autorem hned po završení anu-

lován, a sice z „kaligramu“. V kaligramu text „vypráví“ to, co kresba „reprezentuje“. U Magritta text, který dříve vnikl do figury dýmky, znovu zaujal své přirozené místo jako legenda pod vyobrazením, avšak legenda „vymalovaná“ v obraze spolu s dýmku, a přitom nepravá legenda, neboť narušuje zaužívaný vztah korespondence textu a vyobrazení. Tedy legenda, která není legendou, nebo je legendou ve zcela jiném smyslu, než na jaký jsme zvyklí.

Foucault naznačuje několik způsobů „čtení“ tohoto textu, aniž by došel k jednoznačnému „odhalení“. Odhalení zde neexistuje, je zde jen momentální divákovy „rozhodnutí“, které již v následujícím okamžiku může být novým pohledem popřeno. Výsledkem je zjištění: Nikde tu není dýmka! Je jen obraz dýmky a obraz textu.

Text však Foucault nechápe jen jako tvrzení: „Toto není dýmka“, ale hledá za ním výpověď. Celek, který vidíme, tedy obraz dýmky a textu „v jednom obraze“ je pak „viditelností“, která přesahuje možnost jednoznačného převedení ve formě „výpovědi“, jež by byla zde, přímo v obraze. „Výpověď“ je vždy mimo obraz. Mezi diskurzem, „výpovědi“ a mezi obrazem, „viditelností“ se otevírá propast vzájemné nepřevoditelnosti. To je idea, která koresponduje s tím, co Foucault vypovídá čtenáři v jednom ze svých klíčových děl, Archeologii vědění („L' archéologie du savoir“, 1969). Malovat, neznamená tvrdit, říká Foucault v závěrečné části studie „o dýmce“.

Foucault rozebírá vztah mezi „napodobováním“ a „podobností“. Napodobování předpokládá vždy asymetrický vztah mezi „originálem“ a „nápodobou“. V řadě podobností oproti tomu nenajdeme tento „centální člen“ - originál. Závěrečnou větou studie předjímá Foucault hájemství postmoderní seriality: „Přijde den, kdy podobnost, nekonečně přenášená v řadách, odebere identitu samotnému obrazu i se jménem, které nese. Campbell, Campbell, Campbell.“

Avšak nejde jen o dílo Andy Warhola. Nepodléhá témuž seriálnímu působení například televizní zpravodajství - podobné „obrázky“, podobné komentáře? Nepronikla postmoderní serialita do všech oblastí našeho života, do politiky,

do každodenní práce, do vzdělání, do kultury? Není nově konzumovaná „vizuální realita“ sérií „podobnou“ předchzím?

Nové „magrittovské“ obrazy kolem nás evokují ve čtenáři Foucaultovo prozření: malovat neznamena tvrdit. Ani tvrzení namalované v obraze není tvrzením v řádu diskurzu, ale v řádu viditelného. Řád diskurzu je oddělen od viditelnosti, je svým autonomním světem. Oba světy se podmiňují a těží jeden z druhého, vytvářejí afinity, avšak jsou navzájem nezaměnitelné a nepřevoditelné.

Ve virtuální realitě bychom mohli nalézt nápis: „Toto je realita“, stejně jako pod obrázky ve večerních zprávách slyšíme komentář „Toto je realita“, ale stejně dobře bychom mohli číst či slyšet: „Toto není realita“. Postmoderní serialita stírá rozdíl mezi originálem a kopií, odstraňuje asymetrický úběžník. Pokud si jej nebudeme připomínat, může nás zcela pohltit. Může se stát, že budeme stále více žít v realitě, s níž mohou být spjaty jakékoliv vysvětlující texty (legendy), neboť budou tvořit „jen“ součást obrazu, součást viditelného.

Vědění, jak vyjevuje Foucault v jiných svých pracích je vždy asambláží viditelností a výpovědí. A to, co překonává tento roztěp mezi nimi, jsou střety sil jimiž moc vytváří své „topologické diagramy“.